

УДК 378.147:784.9

кандидат педагогічних наук,
кафедра вокальної культури та сценічної
майстерності вчителя Кузьмічова В.А.

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди (м. Харків)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Анотація. Стаття присвячена проблемі професійної вокальної підготовки студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів. Предметом статті є вища музично-педагогічна освіта на Україні. Мета статті полягає у розкритті, змісту та форм вокальної підготовки в педагогічних університетах з урахуванням психофізіологічних особливостей кожного студента.

Ключові слова: вчитель, постановка голосу, особистість, спів.

Аннотация. Статья посвящена проблеме профессиональной вокальной подготовки студентов факультетов искусств педагогических университетов. Предметом статьи является высшее музыкально-педагогическое образование на Украине. Цель статьи заключается в раскрытии, содержания и форм вокальной подготовки в педагогических университетах с учетом психофизиологических особенностей каждого студента.

Ключевые слова: учитель, постановка голоса, личность, пение.

Annotation. The article is devoted to the problem of professional vocal training of students of pedagogical faculties of arts universities. The subject of the article is higher musical-pedagogical education in Ukraine. The purpose of the article is to reveal the content and the forms of vocal training at the pedagogical universities with the psychophysiological characteristics of each student.

Key words: teacher, voice, personality, and singing.

Вступ. Проблема професійної вокальної підготовки вчителя, зокрема

майбутнього вчителя музичного мистецтва, досить широко відображена в психолого-педагогічних дослідженнях сучасних наукових працівників. В нових соціально-економічних умовах вагомого значення набувають наукові розробки, що впливають на впорядкованість освітніх процесів, а також створюють можливість їх прогностичного моделювання та успішного управління ними (праці В. Бондаря, В. Євдокимова, Н. Кузьміної, В. Лозової, І. Прокопенко, В. Сластьоніна, Г. Троцко, Л. Штефан та ін.). Проблеми формування окремих компонентів музично-педагогічної підготовки педагога вивчали (Т. Білоусова, Є. Бондаревська, О. Пушкар, Н. Гребенюк, Т. Іванова, О. Рудницька, Н. Чепелева та інші); обґрунтували методологію та апарат дослідження в музичній педагогіці (О. Апраксіна, О. Арчажнікова, Л. Коваль, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Щолокова та інші).

Формулювання мети статті та завдань. Мета та завдання статті полягають у розкритті змісту, форм, завдань та принципів формування вокальної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва, факультетів мистецтв, педагогічних університетів на сучасному етапі становлення національної системи освіти й виховання молоді, з урахуванням психофізіологічних особливостей кожного студента.

Виклад основного матеріалу статті. Виховання молоді на сучасному етапі розвитку вищої школи стає все більш актуальним у зв'язку із завданням домогтися істотного прискорення соціально-економічного прогресу, а це можливо лише через підхід і розкриття індивідуальності кожної особистості. На наш погляд необхідно звернути увагу на студентів, що займаються вокальною практикою, яка потребує тонких відчуттів, оволодіння технікою дихання, мовної моторикою, артистичною майстерністю при навчанні та під час сценічних виступів. Музично-педагогічна система розглядається, як закономірність педагогічного процесу, виявлення і збереження найвищої цінності - неповторної індивідуальності учня, студента, який зумовлює необхідність застосування індивідуалізації музичної освіти.

Завдання і принципи формування професійної вокальної підготовки вчителя музичного мистецтва повинні відображатися у змісті підготовки вчителя, педагогічно адаптованому досвіді професійно педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва. Слід зазначити, що ці навчання можуть мати різні рівні, що в цілому відбивається на рівні сформованості професійної вокальної підготовки вчителя музичного мистецтва[6].

Вокальна і власне методична підготовка вчителя музичного мистецтва здійснюється за допомогою дисциплін: постановка голосу, методика викладання вокалу, вокально-мовленнєва культура, практикум з кваліфікації «викладач вокалу», охорона праці в галузі. Головним завданням дисципліни «постановка голосу» - являється організація засвоєння знань про голосоутворення, художньої виразності та формуванні вокальних та технічних умінь і навичок, вокальних здібностей.

В процесі формування професійних вокальних навичок співака на початкових заняттях слід дотримуватися схеми поетапного їх формування набуття нових правильних навичок. Це призводить до діалектичного переходу кількості в якість: синтезу старих і нових навичок, удосконалення вокальної техніки в цілому. Тому в програмі з «Постановки голосу» необхідно чітко викладати по курсам навчання норми (вимоги) до знань, основні наукові ідеї, які зумовлюють його зміст, опис методів навчання; видів , форм і методів контролю за підготовкою студентів, рекомендовану літературу, план із зазначенням лекцій, семінарів і практичних занять, годин на них та індивідуальну роботу, можливі види занять, методичні вказівки до організації засвоєння змісту курсу. Творчість і емоційно ціннісне ставлення неможливо закласти як обов'язкове, з однаковим рівнем для всіх студентів.

Вокальна музика є надзвичайно виразною, оскільки впливає на слухачів всією сукупністю художніх і технічних засобів виконавської , а саме: звуками голосу (його діапазоном, тембром, динамікою), які просочують змістовний і емоційний текст, роблячи його живим і виразним. Щоб цього досягти, необхідно опанувати вокальними вміннями, розвинути сприйняття, увагу,

мислення і судження майбутнього вчителя. Крім того , необхідно приділити увагу розвитку слухових умінь, орієнтуватися в музичній природі слухових образів і в їх емоційному змісті, пробудити інтерес до музики і співу, до творчої активності, не обмежуючись тільки відтворенням музичного матеріалу [1,с.112].

Вокальна педагогіка приділяє увагу формуванню особистості майбутнього викладача вокалу, пов'язуючи її з музичним та естетичним розвитком особистості, а заняття співом розглядаються як процес засвоєння основних механізмів голосоутворення. Вокальна підготовка майбутнього викладача вокалу як основа вдосконалення його педагогічної майстерності, має бути в поєднанні: вокально-виконавських якостей , знань, умінь і навичок та методичного забезпечення майбутньої професійної роботи. На жаль, в педагогічних вузах на факультетах мистецтв цьому питанню приділяється незначна увага , майже відсутні наукові дослідження [4,с.15-16].

Спів, голосоутворення, голос і будова голосового апарату - основа професійно-педагогічної підготовки викладача, оскільки це той засіб, яким викладач постійно користується в навчально-виховному процесі. Саме від нього (його звучності, чіткості, тональності та й ін.), залежить активність викладача та учнів, їх взаєморозуміння, ефективність навчання. Спів нерозривно пов'язаний з промовою. Його матеріальна природа пов'язана не тільки з фізіологією людини (легенями, горлом, м'язами), але і з свідомістю і психікою. Виконавець творчо стверджує себе, в собі несе всі можливості художнього вираження, у цьому перевага і сила співу, тієї живої матерії, яка має неповторну чарівність. Голосова інтонація, на відміну від самої кращої інструментальної інтонації, це, насамперед, інтонація жива, яка несе в собі заряд живої сили, чуттєвості, яку співак пропускає через серце, думки, емоції. І природно, цей живий організм, в залежності від сукупності його людських властивостей, по-різному несе свою виконавську інтонацію [1,с.154].

За допомогою голосу людина творить звуки, які зливаються в мову. Звуки, які народжуються в голосовому апараті, є надійним інструментом

педагогічної діяльності, співоча підготовка майбутніх вчителів необхідна і для подолання професійних захворювань. Багато випадків, коли після декількох років викладання голос вчителя стає невиразним, хрипким, не сприймається учнями і навіть дратує їх. Як свідчать статистичні дані, кожен третій педагог хронічно нездоровий, горло не витримує навантажень. Щоб позбутися від професійної неспроможності, вчителям необхідно «виховувати голос», розвивати і зміцнювати його. Для цього необхідна цілеспрямована і систематична робота. Виховати і поставити голос - це означає опанувати опорою дихання, навчитися користуватися резонаторами, досягнути основи дикції і артикуляції, а також необхідне вичення дисципліни «Охорона праці в галузі»- спецкурс для спеціалістів та магістрів.

Для вчителя характерний широкий діапазон професійної діяльності. Він повинен володіти елементами сценічної мови, йти від слова до звуку, розвивати культуру мовлення та сценічну майстерність, повинен жити в гармонії з природою, душею, музикою. Тому викладач вузу зобов'язаний допомагати майбутньому педагогу розкрити його здібності, талант, зробити серце хорошим, теплим, ніжним, емоційним, щоб він міг зрозуміти учня, підтримати, як особистість, підвищити культурний рівень останнього.

Необхідно прагнути до розвитку вокально-мовленнєвої культури майбутнього вчителя музичного мистецтва вчителя. На наш погляд педагогічно доцільним використання фонетичного матеріалу в підготовці вчителя, оскільки у вокальній педагогіці ефективними засобами впливу на роботу голосового апарату є прийоми, пов'язані з використанням звуків мови. Ці прийоми впливають на голосовий апарат через зміну звучання в необхідному напрямку за допомогою фонем (окремих звуків мови) та їх поєднань, такий підхід дозволяє спиратися на мовний досвід навчання співу. [2,с.33].

Майбутній вчитель повинен вміти керувати собою, раціонально використовувати свої фізичні та психічні можливості в конкретній діяльності, формувати вміння володіти собою. Перш за все, потрібно знати своє здоров'я,

знати особливості своєї нервової системи і серця. Нервова система людини за своєю природою дуже гнучка, і вчителю потрібно довести цю гнучкість до ступеня мистецтва володіння емоціями. Психічне і фізичне в діяльності людини, взаємопов'язані й взаємообумовлені, тому аналіз і керівництво фізичним станом свого організму досить вагомий фактор у педагогічній діяльності. Це чисто зовнішній прояв особистості педагога, допомагає і заважає йому. Допомагає в тому випадку, коли вчитель може визначити психічний та фізичний стан свого організму і оволодівши ним, направити на виконання певного тактичного завдання. Перше з них полягає в тому, що у творчому стані велику роль відіграє свобода тіла, тобто звільнення його від того м'язового напруження, яке несвідомо для нас самих, володіє не тільки на сцені, а й у житті, ніби сковує його і заважає йому бути слухняним поводитирем наших психічних рухів. Це м'язове напруження, яке досягає свого максимуму в тих випадках, коли актор прагне виконати якийсь особливо важливе для нього сценічне завдання, поглинає масу внутрішньої енергії, відволікаючи її від діяльності вищих центрів. Тому розвинути в собі звичку до вивільнення тіла від надлишкової напруженості, отже усунути одне з істотних перешкод у творчій діяльності. Це означає також відкрити собі можливість користуватися мускульною енергією наших членів в міру потреби і в точній відповідності з нашими творчими завданнями [3,с.234].

Це особливо важливо враховувати в вокальній підготовці вчителя музики, адже в стані значного фізичного напруження педагог допускає багато помилок: недостатньо виразну мову, порушення темпу і мелодійності мови, помилки в логіці, скованість у рухах, жестах, міміці, недостатня їх координація та розподіл і т. п. Особливо це притаманне молодим вчителям і студентам, що проходять педагогічну практику, які не володіють технікою аналізу стану свого організму і подолання фізичної напруги. Подолання «мускульних затискачів», раціональне управління своїм фізичним «Я» в конкретній ситуації вимагає від педагога цілеспрямованої попередньої роботи. Техніку управління своїм фізичним «Я» необхідно довести до професійної звички, але згодом

вивільнення м'язів або хоча б прагнення до нього в такі хвилини стає нормальним явищем. М'язового контролера потрібно впровадити в свою фізичну природу, зробити його своєю другою натурою. Тільки в цьому випадку мускульний контролер буде допомагати нам у момент творчості. Якщо ж ми будемо працювати над вивільненням м'язів у відведені для цього години або хвилини, то не досягнемо бажаного результату, тому що такі, обмежені часом справи не справлять звички, що не доведуть її до меж несвідомого, механічного привчання [3,с. 136] .

Щоб звільнитися від м'язової напруги , необхідно перемикаючи свою увагу на інший об'єкт або групу об'єктів, тобто важливо навчитися зосереджувати увагу в першу чергу з фізичної сторони дії, бо через це найлегше вловити і контролювати внутрішні психічні дії . Адже фізичне є своєрідним індикатором психічного. Тому прослуховування музики і співу знімає емоційне і фізичне напруження і має чергуватися з виконавською діяльністю. На основі основних завдань та принципів формування професійної вокальної підготовки вчителя музичного мистецтва повинні враховуватися психофізіологічні особливості кожного студента. І. Павлов визначив темперамент як загальну характеристику окремої людини, і вважав її головною характеристикою нервової системи, яка представляє певні риси всієї діяльності кожного індивідуума [5, с.76] .

Студенти - майбутні вчителі музичного мистецтва факультетів мистецтв повинні вільно володіти учнівської аудиторією , незважаючи на своє самопочуття, темперамент, настрій, вони повинні вміти коригувати їх; знайомити учнів з вокальними творами, ненав'язувати їм свої смаки, оцінки, розвивати у них естетичний смак, естетичні почуття, сприйнятливність. Тому доцільним є здійснення професійної вокальної підготовки майбутнього вчителя з урахуванням темпераменту студентів факультетів мистецтв на заняттях з постановки голосу. Особливо необхідно звернути увагу на студентів, які займаються вокальною практикою. Вокальна практика потребує тонких відчуттів, оволодінню вільним диханням, мовної моторикою , артистичною майстерністю як на заняттях, так і під

час сценічних виступів. Таким чином на заняттях з постановки голосу необхідна мобілізація всіх психофізичних сил.

Висновки. Кожен студент - особливий, йому необхідні індивідуальні психотерапевтичні методи і засоби впливу. Слід вчасно діагностувати і коригувати його самопочуття, світовідчуття, поведінку та професійні можливості. Підтримка, захопленість, віра педагога в студента здатна окрилити навіть того, кому літати на роду не написано. Для успішного навчання і виступів на естраді вчителю слід розуміти психологію, характер студента, його життєві устремління, вловити його неповторність, особливість. Кожна особистість для вчителя - єдина у своєму роді, яку він обрав, зазначив, щось у ній вгадав, відчув, знайшов. Розуміння необхідності постановки голосу, сутності голосоутворення, значення техніки дихання є першим кроком у постановці голосу: студенти починають свідомо ставитися до голосу як до основного інструменту власної педагогічної праці, вони готові до роботи над його постановкою.

Література:

- 1. Асаф'єв Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании // Асаф'єв Б.В. – Л.: Музыка, 1973. – 144 с.*
- 2. Менабени А.Г. Специфика индивидуальной вокальной подготовки учителя общеобразовательной школы: Дисс... канд. пед. наук: 13.00.01 // Моск. гос. пед. ин-т. – М., 1972. – 257 с.*
- 3. Станиславский К.С. Собрание сочинений: В 8 т. – М.: Искусство, 1954. – Т. 2. – 416 с..*
- 4. Стасько Г.Е. Вокальная подготовка будущего учителя музыки как основа усовершенствования педагогического мастерства: Автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.01 // Київ. ун-т ім. Т.Г.Шевченко, – К., 1995. – 24 с.*
- 5. Павлов И.П. Избранные произведения // Павлов И.П. – М., 1949. – 350 с.*
- 6. Ткаченко Т. В. Дидактические материалы к индивидуальным занятиям по постановке голоса // Т. В. Ткаченко. - Харьков : п. изд-во «Новое слово», 2005. – 32 с.*

References:

1. *Asaf'ev B.V. Yzbrannyye stat'y o muzykal'nom prosvetschenyy y obrazovanny//Asaf'ev B.V.– L.: Muzyka, 1973. – 144 s .*
2. *Menabeny A.G. Spetsyfyka yndyvydual'noy vokal'noy podgotovky uchytelya obscheobrazovatel'noy shkoly: Dyss... kand. ped. nauk:13.00.01 // Mosk. gos. ped. yn-t. – M., 1972. – 257 s.*
3. *Stanyslavskyy K.S. Sobranye sochyneny: V 8 t. – M.: Yskusstvo, 1954. – T. 2. – 416 s..*
4. *Stas'ko G.E. Vokal'naya podgotovka buduschego uchytelya muzyky kak osnova usovershenstvovanyya pedagogicheskogo masterstva: Avtoref. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 //Kyyiv. un-t im. T.G.Shevchenko, – K., 1995. – 24 s.*
5. *Pavlov Y.P. Yzbrannyye proyzvedenyia//Pavlov Y.P. – M., 1949. – 350 s.*
6. *Tkachenko T. V. Dydaktycheskiye materyaly k yndyvydual'nym zanyatyyam po postanovke golosa //T. V. Tkachenko. - Khar'kov : p. yzd-vo «Novoe slovo», 2005. – 32 s.*